

8-SHO'BA.

**ADABIYOTSHUNOSLIK MASALALARI
НАВОИЙНИНГ ТУРКИЙ ВА ФОРСИЙ ҒАЗАЛЛАРИ
БАДИИЯТИГА ДОИР**

Бекова Назора Жўраевна,
БухДУ профессори

Annotation: The article describes the skillful use of quotation art in Turkish and Persian poems by AlisherNavoi. Most of the byts of the great poet were born on the basis of theological and Islamic ideas. If the ghostly meanings of each poem are compared together with the divine book, it will be assured that a number of poems are the product of Navoiy's creative work are spiritual and literary interpretations of the divine book. The poetry of AlisherNavoiis often referred to the hidden form of this art, along with an explicit interpretation. Divene-eloquent expression such as the Talmud, the quotation, thetafsir, is an active event for the ghosts of praise of AlisherNavoi.

Key words: *quotation, the Koran, Hadis, Turkie gazals, Persian gazals, bilingual, poverty, prophet, Muhammad, lesus, ideal person, love*

Алишер Навоий Ҳаллоқ кудрату салоҳияти, сифату сийратини Қуръони карим оятлари асосида ифодалаган бўлса, олам гўзаллигини Шарқ фалсафасида кенг ўрин тутган тасаввуф ақидалари, ғоялари заминида талқин этади. Шунинг учун ҳамд ғазалларда Оллоҳни васф қилиш билан бир қаторда унинг яратувчилик хусусияти улуғланади. Мутафаккир шоирнинг яратиш ва яралиш тўғрисидаги фалсафий қарашлари мазкур ғазалларда юксак бадий талқинини топган. Бу мавзуга дахлдор ғазалларда Оллоҳ мўъжизавий сиймоси марказий ўринда туради.

Ҳамд ғазалларда Оллоҳ ва банда муносабатлари ҳам чуқур фалсафий мушоҳадалар тарзида баён қилинган. Шоир ёзишича, Оллоҳ ўз бандасининг ҳар қандай гуноҳини кечира олувчи беқиёс шафқат соҳиби, айти вақтда ҳеч бир инсон Унинг қаҳру ғазабидан эмин бўла олмайди. Бутун умрини майхонада ўтказган гуноҳкор банда ҳам Яратганнинг лутфу марҳаматидан умидвор бўлиши мумкин, аммо бор ҳаётини тақвою ибодатга бахшида

айлаган зот бўлсин, Унинг қаҳру ғазабига дуч келиши ҳам қийин эмас:

Не қаҳринг захридин эмин бўлиб ҳар сокини масжид,
Не лутфунг бодасидин ноумид аҳли хароботе.

Чу баҳре раҳматинг мавж урса пайдо бўлмағай хасча,
Неча журм аҳлидинки, бўлса юз кўху хато пайдо, — [Навоий Алишер. Бадоеъ ул-васат, 1990: 5] каби байтларда шундай фикрлар ўз аксини топган. Бинобарин, одамларнинг яхши инсонлар ҳақидаги маломатлари, ёмонлар тўғрисидаги мадҳу санолари Оллоҳ олдида ҳечдир. Адолатли Халлоқ ҳар кимга ўзига муносиб баҳо беради. Шундай экан, ҳар қайси инсон Яратганнинг ҳақиқат қилишига умид қилиб яшаши мумкин. Меҳрибон Оллоҳ бор экан, яхши инсон ҳеч қачон хор бўлмайди, деган муҳим фикр ифодаланади юқоридаги байтлар замирида. Мазкур байтларда Оллоҳнинг Аш-шоҳид (ҳар нарсани нозиклиги билан кўриб турувчи), Ал-Ғофур (гуноҳкорлардан истаганини зиёдаси билан авф этувчи), Ал-Адлу (чин адолат соҳиби), Ал-Хофиду (қулларидан баъзиларининг даражасини туширувчи), Ар-Рофиу (қулларидан баъзиларини юксалтирувчи), Ал-Музидлу (истаганини ночор ва ҳақир қилувчи) каби исм ва сифатлари улуғланган.

Алишер Навоий турли дунёқарашдаги кишиларни кузатиш, улар феъл атворидаги жиҳатларни умумлаштириш орқали қандай одамларнинг ибодату дуолари Оллоҳга етиб боришини яширин ички бир туйғу билан (яшаш тажрибаси орқали) ҳис қилган ва тасвирлаган. Чунки бу улуғ ижодий дард шоир қалбига болалигидан – «Мантиқ ут-тайр»га ишқи тушганидан бошланган эди.

«Ҳақ – инсон» муносабатларини турлича талқин этиш оқибатида жамиятнинг ҳар хил табақалари ўртасида низолар келиб чиққан. Инсоният тарихидан муълумки, барча буюк даҳоларнинг маслак ва ҳақиқатларини зоҳирбин, калтабин авом тушуна олмаганлиги ёки англашга қодир эмаслигидан тафаккур аҳли бошига кўп кулфат тушган. Шунинг учун Исо алайҳиссалом чормихга тортилган, Будда тошбўрон қилинган. Сукроти ҳакимга заҳар ичирилган. Алишер Навоий ҳам турли мазҳаблар, тариқатнинг турли оқимлари ўртасида ўшандай хурофий курашлар айна кучайган даврда яшаб ижод этди. Табиийки, улар буюк мутафаккир ижодиёти учун изсиз кетмаган, албатта.

Шоир асарларининг кириш ҳамдларида Оллоҳнинг буюк кудратини, Унинг яратиклари мўъжизавий мукамаллиги васф этилган белса, ҳамд ғазалларида эса Ҳақ маърифатини турлича талқин этиш жараёнида келиб чиққан низоларнинг бош сабаблари тазод санъати орқали қиёсланади: нафс-руҳ, хонақоҳ - дайр, зоҳид - ошиқ, тақво - ишқ (жунун), мўъмин- махмур, хирад - ҳайрат (юрак), аҳли тақво - аҳли исён, ҳуру ризвон - васли Ҳақ. Бу қиёслар замирида шоир яшаган даврнинг турли ижтимоий қатламларга хос кишилар руҳияти акс этган ва улар Оллоҳни ўз маърифий даражаларидан келиб чиқиб таърифлаган.

Шоир тазод бадий санъати воситасида Ҳаққа етиш йўллари рағбатини ифодалашга интилади. Навоийнинг фикрича, Оллоҳ даргоҳининг сиру асрорини билиб бўлмайди. Қаҳру лутфининг сабаби эса фақат унинг ўзигагина аёндыр:

Эй ҳамд ўлуб маҳол фасоҳат била Санга,
Андоқки, қурб тақвову тоат била Санга.
Топмоқ ажиб фикру тахайюл била Сени,
Етмак маҳол ақлу фаросат била Санга.
Чун койинот зубдаси ожиз кўруб ўзин,

Ҳамд айта олмас онча балоғат била Санга [Навоий Алишер. Ғаройиб-ус-сиғар, 1988: 4].

Ҳатто «койинот зубдаси» – Муҳаммад алайҳиссалом ҳам Унинг даргоҳи сирларидан беҳабар, Унга балоғат билан ҳамд айтишда ўзини ожиз сезади, - дейди улуғ шоир. Шунинг учун Ҳақ маърифати ҳақида айтилган турли фикрларни тафтиш қилмай, Унинг даргоҳига энг мақбул – «ўзунг бирла ниёзу дард элт»; тоату тақво билан жаннатга дохил бўлолмайсан, чунки инсон малоикалардан ўтказиб тақво қилиш имкониятига эга эмас, сенинг «гуфтугў»нг «покравларнинг шариф анфоси» билан қиёсланганда қуруқ маддоҳлик; неча-неча анбиё-ю авлиёларнинг риёзату ибодати олдида сенинг ибодатинг ҳеч қандай қимматга эга эмас, дея қайта-қайта уқтиради шоир.

Элга махлас истасанг, етти тамуғни айла кул,
Айлабон бир шуъла бу оҳи дурахшондин жудо.
Жаннат истаб айлаганларни ибодат қилмағил,
Кавсару тўбию қасру ризвондин жудо.

Барчадин айру Навоийға қилиб васлинг насиб,

Қилмағил, Ё раб, ани мундин, муни ондин жудо
[Навоий Алишер. Бадоеъ ул-васат, 1990: 5].

Ҳамд ғазаллардаги дайр, майкада, буткада, муғ, бутхона, харобот, вайрона каби сўзлар ботиний поклик масканлари сифатида намоён бўлса, зоҳид, шайх, тақвою тоат каби исломий тушунчалар ғафлат рамзлари ёки Ҳақни таниш бобида улар “аҳли исён”дан анча руҳий-маънавий жиҳатдан орқада қолган зоҳирбин авом сифатида тасвирланади.

“Ғаройиб ус-сиғар”нинг 364, “Наводир уш-шабоб”нинг 3, 5, 114, “Бадоеъ ул-васат”нинг 1, 3, 4, 5 – ғазаллари худди шу мазмунда битилган ҳамдлардир.

Баъзи ҳамд ғазаллар марказида Ҳақдан ўзга ҳеч нарсага қизиқмайдиган, фақат Ҳақ билан бирга бўлиш умиди билан яшаётган ғ а н и й туради. Ярим девоналик, ярим мажнунлик (жунун, мажзублик) ғаний ҳолатининг ўзига хос сифатларидир:

Эй, кўнгул ичра васлинг учун ком таманно,

Мени лабташнаи махмурға бер жом таманно [Навоий Алишер. Фавойид ул-кибар, 1990: 5].

Ғаний ўз дарди, ўз мақсади билан биргадир, чунки унда ўз мақсадидан бошқа ҳеч нарсага эҳтиёж сезмайди, “гармрўларға ҳамқадам ўлмоққа ҳадди йўқ». Дарҳақиқат, муайян мақомга кўтарилган солиқни ҳеч қандай ташвиш-тараддуд безовта қилолмайди.

Онда тенг кўр гумраху огоҳни,

Дайр кўйи бирла байтуллоҳни [Навоий Алишер.

Лисон ут-тайр, 1991: 203] .

Бу ҳолатда ғ а н и й нинг таянч мақсади нафсонияти, ўзлиги билан бирлашган, улар гўё бир-бирига сингиб кетган.

“Фавойид ул-кибар”нинг 5-ғазалигина худди шу кайфиятда ёзилган ҳамддир.

Илоҳий эҳтиёжгина ошиқни иккилик ўртадан кўтарилган ваҳдат мақомига эриштиради. Худди шу мазмун «Фавойид ул-кибар»нинг охирги ҳамд ғазалида қуйидагича ифодаланган:

Чу солиқ айлар эса азм водийи тавҳид,

Керакки, минса бу сайр ичра маркаби тажрид.

Бу маркабу бу сафар кимсага муяссар эмас,

Ки ҳосил айламагай олам аҳлидин тафрид .

Тавҳид йўлида солиқдан тафриду тажрид бўлиш талаб қилинади. Чунки иккилик бу йўлда ортиқчалик қилади ва бирлик сирларини билишдан четга чиқишни англатади. Тавҳид

– солик ва Ҳақ ўртасида тафовутнинг йўқолиши, уларнинг бирлашиши, соликнинг Ҳақ тажаллийсини ўзида кўра олишидир.

Бу ғазалда бошқа ҳамд ғазалларда учрамайдиган янги қаҳрамон – муғ образи берилган:

Чу дўст лутфиға бу барча бўлди вобаста,
Недин керак кишига васл нақдидин тардид.
Кетур қадаҳки, даме ўзни хуш тутай, эй муғ,
Тўла қуярға эмас ҳожат айламак таъкид [Навоий
Алишер. Фавойид ул-кибар, 1990: 114] .

Улуғ шоирнинг таъкидича, Ҳақ васлига етишга ишонмаслик бу иймонсизликдир. Муаллиф тасвиридаги қаҳрамон ўзини васл боғида ҳис қилади ва муғдан қадаҳ (май) сўрайди.

Муғ мазкур ғазалда Жаброил алайҳиссалом тимсоли сифатида келган. Чунки у – Оллоҳ амрлари сиру синоатидан, илми ғайбдан дарак берувчи, воситачи, ваҳий келтирувчи фаришта. Ғазалдаги «вобаста» «тардид», «васл нақди» каби сўзлар унинг Жаброил алайҳиссаломга тегишли эканлигини асослайди. Айтганларимизни «Девони Фоний»да келган ҳамднинг қуйидаги сатрлари тўлдиради:

Тойири қудс, ки бар арш нишеман дорад,
Пайки пайғом диҳи ҳазрати дарвешон аст [Навоий
Алишер. Девони Фоний, 2002: 146].

Маърифатдан кейинги босқичларнинг барчаси ҳаётдан узилиб, «демона»лик билан яқинлашиб бораверади. Шунинг учун ғазалнинг мактаси ҳам ғайри табиий яқунланади:

Навоий истамас ўзни даме бу дайрда соғ,
Ҳамиша кайфиятиға анинг беринг таждид.

«Таждид» – янгиланиш, янгидан пайдо бўлиш. Ўз-ўзидан аёнки, руҳий тараққиёт йўлидаги солик яна илгариларни хоҳлайди. Ҳамиша дард билан ҳамдамлик, ишқ изтироблари ошиқнинг руҳий ҳолатига қувват беради, унга янада янги-янги кайфият бағишлайди.

Алишер Навоий Ҳақнинг сирини “ақлу фаросат била” англаб бўлмаслигини, “ҳар неча ақл тафаккур” қилганда ҳам Ҳақ зотини “ташбеҳ этгали” ҳайронликдан “ғайри самар”дан ўзга бир ҳолатга эриша олмаслигини деярли ҳар бир ҳамд ғазалида таъкидлайди:

Ангаки, бўлди жунун ишқ ичинда ёғдурдинг,

Хирад кушини учурмоққа тифллардин тош [Навоий Алишер. Ғаройиб-ус-сиғар, 1988: 242] .

Шоир Оллоҳнинг «камоли қудрати» ҳайратидан ақл «исбаъни мисвок» қилмоқдан нарига ўта олмаслиги ва «хуффош – аъмо хирад» нинг «кунҳи зот»ни кўра олмаслиги «маъзур», деб хулоса чиқаради. «Девони Фоний»даги қатор ҳамдларда ҳам («ақл фалак сирларини билишдан ожиз») «ақл пири ишқ асрори олдида мактаб боласи» («пири ақл аст бари ишқ чу тифли мактаб») дея тасвирланади. Муҳими, бундай маъно ташувчи ғазаллар «Девони Фоний»да яна талайгина кўзга ташланади.

Улуғ шоирнинг бадий-маърифий ғазалларида ҳам бу масалага кенг ўрин ажратилган.

Таъкидлаш жоизки, факру фано бу тасаввуфда бош мақсад бўлганлиги сабабли деярли ҳар бир ҳамд ғазалда бунга ишора қилинади.

Ўлса деб эрдинг Навоий, тиргузай васлим била,
Билтур ўлганлар била ани баробар бўлди тут [Навоий Алишер. Бадоеъ ул-васат, 1990: 69] .

Навоий «билтур ўлганлар» қаторида ўзини санайди. Шоир бунда нафс, тан эҳтиёжлари хавфидан қутулганлигига «Муту қабла анта муту»нинг ҳаётий исботига ишора қилган.

Солик турли нақшлар, шакллар, мавжлар, ҳодисалар – ўн саккиз минг олам ичида нимаики ажойибот бўлса, улар шакл жиҳатидангина мавжуд бўлиб, зоҳирда кўринувчанлик, ранго-ранг товланишларга ва коинотдаги барча нарсалар ичида энг улуғи, мукаммали И н с о н эканлигини англайди:

Эй, жамолинг жилваси миръот инсу жон аро,
Лек ўлуб ул жилва комил мазҳари инсон аро [Навоий Алишер. Ғаройиб-ус-сиғар, 1988: 132] .

Фақир барча нарса фоний, фақат Оллоҳ боқийлигини, яъни «қудрат соҳиби бўлган султонлар, олимлар, диний қоидаларни ўзгартириб, янги мазҳаблар тузувчи кишилар ҳам, халқ орасида етук саналган валилар, пайғамбарлар ҳам Ҳақ зоти денгизининг мавжи эканлигини англаб етади:

Кавнайн адам бўлса, вужудингга не тағйир,

Гар мавж сукун топса, тенгизга не тағайюр.

Денгиз - мавж тизими асосида мантиқ-маъно умумлаштирилган.

Дам – бадам бу нақшлар топиб фано,

Фош ўлур минг мавжи гуногун яно.

Яхши боқсанг: мавжда йўқтур вужуд,

Баҳрдин ўзга эрур бори набуд [Навоий Алишер. Лисон ут-тайр, 1991: 220].

Мазкур руҳдаги ҳамд ғазалларда талмеҳ ва л и т о т а (кичрайтириш) санъати етакчилик қилади. Чунки Оллоҳнинг қудрату азимати олдида мулки борлиқдаги барча мўъжизалар забун, қави, ожиздир:

Жинси башар йўқ оғаҳинг, хуршид хоки дарғаҳинг,

Кўк маҳд аро тифли раҳинг етти атоу тўрт ано [Навоий Алишер. Фавойид ул-кибар, 1990: 4].

Ҳатто улуғларнинг улуғи сифатида эҳтирому эътиборга лойиқ кўрилган етти ато – Ҳазрат Одам, Нух, Иброҳим, Мусо, Довуд, Исо, Муҳаммад Мустафолар ва тўрт ано – Момо Ҳаво, Биби Осиё, Биби Марям, Хадичаи Кубролар ҳам ўша Буюк қудрат олдида нотавондирлар. Мазкур ғазал Ҳақ зоти тўғрисида фикрлаш мумкин эмаслиги ҳақидаги Имом Ғаззолий таълимотининг маърифий-бадий талқинидир. Улуғ шоир Ҳақ зотини суриштириш мумкин эмаслигини, Уни билиб бўлмаслигини таъкидлар экан, «Оллоҳнинг зоти ҳақида гапирмоқчи бўлсалар, етти отамизу тўрт онамиз ҳам бешиқдаги гўдакка ўхшаб қоладилар», - дея рамзий ифода қилади.

Барча нақшлар, мавжлар Ҳақдан ажралган ва Ҳаққи Мутлақнинг бўлакларидир. Аммо уларни Ҳаққа ташбиҳ этиб бўлмайди. «Лисон ут-тайр»да ҳам худди шу ғоя илгари сурилади. «Бадоеъ ул-васат» нинг учинчи ғазалида «Лисон ут-тайр» даги воқеалар айрим ихчам лавҳалар шаклида талқин этилган:

Гулшани васлингга ҳар қушки ҳаво кўргузди,

Етмади лек агар етти қилиб эрди ҳаво.

Зотинга ғайрни кимса нечук этгай ташбиҳ,

Мосиваллоҳ чу саво келдию ул зот сиво [Навоий Алишер. Бадоеъ ул-васат, 1990:7].

Қушлар етти водий (руҳий-маънавий риёзат боскичлари) дан ўтган бўлса-да, барибир Ҳаққа ета олмайди. Чунки Оллоҳ яратган нарсалар Оллоҳнинг ўзи бўла олмайди. Оллоҳ яратиклари ҳар қанча мўъжизаларга бой, мукаммал бўлса-да, барибир фоний, ўткинчи, фақат Ҳақгина боқийдир. Фонийни Боқийга ўхшатиш эса мантиққа зид. Чунки ақоиди исломияга кўра, Оллоҳнинг

қудрати олдида ҳамма нарсалар, ҳатто пайғамбарлар ҳам ожизу нотавон.

Инсон Ҳақ маърифатини тобора чуқурроқ англагани сайин, Оллоҳнинг исм ва сифатларининг чек-чегараси йўқлигини, уларни ҳеч қачон тўла-тўқис билиб бўлмаслигини, англаш жараёни ниҳоясизлигини тушуниб етади.

Солик ўз руҳий-маънавий тараққиёти доирасида Ҳақни уқади. Руҳий-маънавий тараққиёт қанча юксалса, Ҳақни уқиш, англаш жараёни шунча тез чуқурлашади.

Алишер Навоий Оллоҳнинг исм ва сифатлари чексизлигига қанчалик ишонса, инсоннинг Оллоҳни таниш йўлидаги имкониятларига ҳам худди шундай сатҳи кенг чексиз руҳий ҳурлик сифатида қарайди, яъни «Оллоҳни билиб бўлмайди» деган ақидани шаръий аҳком орқали эмас, руҳий-маънавий риёзат орқали англаб етиш усулини энг тўғри йўл деб билади.

Навоий қайси тил бирла Сенинг ҳамдинг баён қилсун,

Тикан жаннат гулин васф қилурда гунг эрур гўё [Навоий Алишер. Ғаройиб-ус-сиғар, 1988: 364].

Шунинг учун ҳам Алишер Навоий ҳар бир ғазалида тилда айтилган «ҳамду сано»ни, юзаки тоат-ибодатни, сохта мусулмонликни қоралайди. Шоир шариатдаги расмий интизомни ҳурмат қилгани ҳолда, жамиятда мана шу қонун-қоидалар – ҳукмлар ижроси сидқидил иймон, садоқат, руҳий-маънавий англаш асосида амалга оширилишининг тарафдоридир:

Нақди жон чиққанда имон гавҳарин кўнглумга сол,

Айлагил жондин жудо, лек этма имондин жудо .

Шоир "Ситтаи зарурия" таркибидаги тўртинчи қасида – "Қут ул-қулуб"да бу хусусда кенг тўхталиб, сидқидил иймон, тақво, намоз каби шаръий ҳукмларни руҳий камолотнинг дастлабки босқич шартлари сифатида эътироф этади.

«Лисон ут-тайр» достонида солиқнинг сидқу садоқати орқали шаръий муридлар ўртасида тарқоқликнинг барҳам топиши, Шайх Санъоннинг Каъбага қайтиши, тарсо қизнинг (Каъбада) «дину имон аҳли гўристонини»да дафн этилиши каби воқеалар воситасида комил жамият учун руҳий-маънавий илдизлари бақувват расмий қонун-қоидалар зарурлигига ишора қилинади. «Ғаройиб ус-сиғар»нинг 364-(ҳамд) ғазали айни ана ўша фикрларнинг маърифий талқинига бағишланган:

Эйки дебсенким, билай тавҳид сирридин хабар,

Шаръдин неким тажовуз айлади илҳод бил .

Алишер Навоийнинг комиллик тариқига бўлган муносабати ана шу нуқтада аён бўлади. Чунки «Мантиқ ут-тайр» билан айна шу воқеалар тасвирида фарқлар яққол кўзга ташланади.

Фаридуддин Атторда Шайх Санъон Каъбага етиб келмай, тарсо қизнинг мусулмон бўлганини эшитиб, йўлдан қайтади ва иккаласи ҳам (тарсо қиз – тонгда, Шайх Санъон – тушда) ишқ йўлида (дашту-сахрода) вафот этади, улар дафн этилган жой "дил аҳли зиёратгоҳи бўлди", - дейилади. Дарҳақиқат, "Мантиқ ут-тайр"да Шайхнинг сидку садоқати ва ишқ йўли улуғланган [Аттор Фаридуддин. Мантиқ ут-тайр, 1900, 26 июнь:45].

Алишер Навоийнинг маърифий-бадий хамдлари рухий-маънавий риёзат босқичлари Ҳақни таниш усулининг асоси эканлигини бадий ифодалашга ҳам қаратилган. Ҳамд ғазалларда ҳар бир маънавий-камолот босқичида солиқнинг Ҳақ сифатларини тобора кўпроқ ва чуқурроқ англаб бориши, Илоҳ маърифатини айнан қайси нуқтагача илғаши яққол тасвирланган.

Солиқ ва Ҳақ орасидаги муносабатларни босқичма-босқич тасвирлаб бориш, ҳар босқич (Ҳақ маърифатини англаш жараёни)да сулук аҳлининг рухий-маънавий жиҳатдан юксалиб, Ҳаққа яқинлашиб бориши ва худди шу жараёнда Ҳақнинг унга муносабатини маърифий асослаш, гавдалантириш Алишер Навоий хамд ғазаллари мавзу ва ғоялар оламининг мундарижасидир.

Камолотга риёзат йўли орқали борилади. Рухий-маънавий камолот босқичидан ўтиш жараёнида жисмнинг имкониятлари қисқариб, руҳнинг юксалиши учун тўсиқ – ўзлик (жисм, нафс), «менликдан нишон» маҳв бўлади. Натижада инсон Илоҳ ва Ҳаётнинг, яъни ўзининг асл моҳиятини англайди. Бу эса комиллик мезонидир. Худди шундай холис дунёқараш жамият ва одамларда устувор бўлса, худпарастлик, зуҳдфурушлик, ноҳақ қон тўкиш, турли қарама-қарши гуруҳлар, мазҳаблар ўртасидаги келишмовчилик ўз-ўзидан йўқолади. Шунинг учун улуғ Навоий хамд ғазалларининг қахрамонлари оддий мўъминлик даражаси билан чекланиб қолмай, Ҳақ сиру синоатига етишишга бел боғлаган к о м и л и н с о н бўлиш иштиёқида «ўзни мақсуд манзилига бошлаган» т о л и б, Ҳақнинг улуғ қудрати олдида

ўзини хору хас каби ҳис қилиб, «иксири аъзам» – ишқ оловида покланган о ш и қ, илми илоҳийда барчадан билимдон о р и ф, ф а қ р, Ҳақдан ўзга нарсага қизиқмайдиган мажзублик ҳолатидаги ғ а н и й дир. Шариат ҳукмларидан, Қуръони карим ва Ҳадиси шариф асосида Оллоҳ ва унинг чексиз сифатларидан хабардорлик, ўзининг моҳиятан шу қудрат соҳиби билан бирлигини пайқаш натижасида оддий ҳукмлар ижрочиси бўлиш билан қаноатланмай, ички руҳий ҳурликка, илми ғайбга эҳтиёж сезган с о л и к Алишер Навоийнинг форсий ва туркий ҳамд ғазаллари умумий қаҳрамонидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Аттор Фаридуддин. Мантиқ ут-тайр. –Т.: лит. 1900, 26 июнь. –Б 134.
2. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 3-том. Хазойин ул-маоний. Ғаройиб-ус-сиғар. –Т.: Фан, 1988. –Б.618.
3. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 5-том. Бадоеъ ул-васат. –Т.: Фан, 1990.-Б.541.
4. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 6-том. Фавойид ул-кибар. –Т.: Фан, 1990.-Б.564.
5. Навоий Алишер. Лисон ут-тайр. –Т.: Адабиёт ва санъат, 1991.-Б.458.
6. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 18-том. Девони Фоний. –Т.: Фан, 2002. –Б.549.

**ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙЛАШУВИДА ТАЪЛИМ
ВА ҚАДРИЯТ МАСАЛАСИ**

Ражабов Дилшод Зарипович,
БухДУ доценти

Ахророва Нигина Анвар қизи,
БухДУ магистранти

Аннотация. Баркамол авлод тарбиясида эса она тили ва адабиёт дарсликларининг ҳам ўрни муҳим. Шунинг учун ҳам бу масалага давлат аҳамиятига молик иш сифатида қараб келинмоқда. “Кадрлар таёрлаш Миллий дастури”, “Таълим тўғрисида”ги Қонун каби дастурий ҳужжатларда белгилаб қўйилган талаб, кўзланган мақсад ва кенг миқёсда амалга